

Geleneksel Konut Yapılarının Kentsel ve Mimari Ölçekte İncelenmesi: Kadırga Senti ve Oxford Kenti Örneği

*Urban and Architectural Investigation of Traditional Residential Buildings: The
Case of Kadırga Neighbourhood and Oxford City*

Zerrin Funda ÜRÜK

Doç. Dr., İstanbul Nişantaşı Üniversitesi,
Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık
Bölümü,
Assoc. Prof., İstanbul Nisantası University,
Art and Design Faculty, Interior
Architecture Department, İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-0049-5883 |
Email: zerrinfunda.uruk@nisantasi.edu.tr

Seda Nur AKBOLAT

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret
Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Koruma
ve Restorasyon Bölümü,
Graduate Student, İstanbul Ticaret
University, Institute of Natural and Applied
Sciences, Conservation and Restoration
Department, İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-3387-9694 |
Email: sedaakbolat@gmail.com

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Üruk, Z. F. and Akbolat, S. (2023). Urban and Architectural Investigation of Traditional Residential Buildings: The Case of Kadırga Neighbourhood and Oxford City. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 61, 317-344.

Üruk, Z. F. ve Akbolat, S. (2023). Geleneksel Konut Yapılarının Kentsel ve Mimari Ölçekte İncelenmesi: Kadırga Senti ve Oxford Kenti Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61, 317-344.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 18 June/Haziran 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 16 September/Eylül 2023

Published/Yayın Tarihi: 30 September/Eylül 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: September/Eylül

Issue/Sayı: 61 **Pages/Sayfa:** 317-344

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Zerrin Funda ÜRÜK ve Seda Nur AKBOLAT).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Mekânı yaşanabilir yer yapan en önemli unsur kullanıcısıdır ve kullanıcıyı mekâna bağlayan en önemli etmen yere bağlanmadır. Birey yaşamı boyunca, günümüzde ve gelecekte de her daim bir yere bağlanmaya ihtiyaç duymuştur. Bireyin ihtiyaç duyduğu bu bağlanma hissiyatı, mimaride, farklı diller ve kültürlerin kendi iç dinamiklerindeki dönüşüm ve gelişim süreçlerinde çok daha baskın olarak ortaya çıkmaktadır. Bir bölgenin sosyolojik yapısını orada yaşayan toplumların belirlediği gibi o bölgenin sosyolojik ve kültürel unsurlarının, toplumların mekânlaşma ve barınma güdüsünün gelişmesinde önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Toplumlar ihtiyaçlarını gelenekleriyle, yaşam biçimleriyle, dini inançlarıyla ve ekonomik seviyeleriyle birlikte değerlendirip bir yapı oluşturmaktadır. Bu etkiler özellikle geleneksel konut mimarisi ile oluşmuş yapılarda dikkat çeken unsurlardır. Yapı ve çevresinin tarih boyunca gelişen kültürel etkenlere göre gelişim göstermesi ve ekonominin yapı üzerindeki yeri gibi sosyolojik özellikler yerel mimarinin gelişmesinde önem kazanmıştır. Bu çalışmanın temeli de farklı kültür koşullarının yaşandığı ve tarihi dokuya sahip Türkiye, İstanbul ilinde bulunan Fatih, Kadirga Bölgesi ve İngiltere'de bulunan Oxford şehrinin konut yapılarının gelişen dönem içerisinde mekânsal kavramda değişikliği incelenmiştir. Farklı coğrafyalarda bulunan ve işçi sınıfına sahip olan bu iki bölgenin tarihsel olarak ilk yerleşiminden günümüze kadar kentsel ve mimari ölçekteki incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel konut, mekan, kültür, Kadirga, Oxford

Abstract

The most important element that makes a place a livable place is its user, and the most important factor that connects the user to the place is attachment to the place. The individual has always needed to connect to a place throughout his life, today and in the future. This sense of connection that the individual needs emerges much more dominantly in architecture and in the transformation and development processes of different languages and cultures in their internal dynamics. Just as the sociological structure of a region is determined by the societies living there, we can say that the sociological and cultural elements of that region play an important role in the development of societies' motivation for spatialization and shelter. Societies create a structure by evaluating their needs together with their traditions, lifestyles, religious beliefs and economic levels. These effects are particularly striking elements in buildings built with traditional residential architecture. Sociological features such as the development of the building and its surroundings according to the cultural factors that have developed throughout history and the place of the economy on the structure have gained importance in the development of local architecture. The basis of this study is to examine the change in spatial concept in the developing period of the residential buildings of Fatih, Kadirga Region in the province of Istanbul, Turkey, and the city of Oxford in England, which have different cultural conditions and historical texture. These two regions, which are located in different geographies and have a working class, have been examined on an urban and architectural scale, from their first historical settlement to the present day.

Keywords: Traditional housing, space, culture, Kadirga, Oxford

Giriş

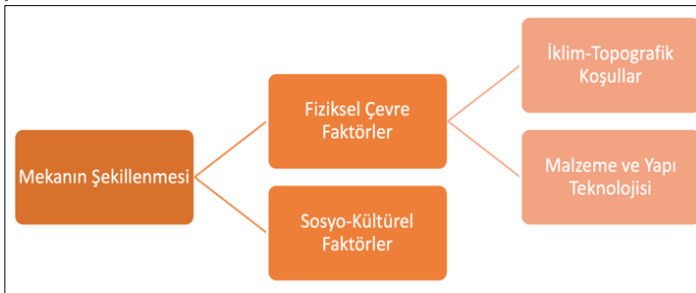
Mekân kavramı mimarlık sözlüğünde, “insanı çevreden ayıran ve içerisinde farklı eylemlerini sürdürebilmesi için elverişli bir boşluk” şeklinde tanımlanmıştır (Hasol, 2016). Wright ise mekânı, “fiziksel çevre tarafından meydana gelmiş ve içinde yaşanmakta olan yer” olarak tanımlamıştır (Benedikt, 2008). Lefebvre ise mekânı ürün olarak görüp, sosyal mekân ile ilişki içerisinde olduğuna dair tanımlama yapmıştır (Lefebvre, 1991). Hasol mekân ile ilgili olarak, “İnsanı çevreden ayıran ve içerisinde eylemlerini sürdüren alandır” diye tanımlamıştır (Hasol, 2022). Gür (1996) ise “Mekân Örgütlenmesi” adlı eserinde mekân tanımını, “insanı saran üç boyutlu alan” olarak özetlemiştir (Gür, 1996).

Kentte mekân kavramı ise, fiziksel özelliklerinin yanı sıra toplumsal, kültürel ve sosyolojik olarak da değerlendirilmelidir. Kenti bütün kılan, bireylerin hayatları ve sosyal yapısı kenti oluşturan temel etmenlerdir (Erdönmez, Çelik, 2016). Kentsel mekânı oluşturan etmenler, insanların mekânı kavrayabilmesine göre, kentsel bölgeler, sınırlar, anıtsal simgeler, işaretler ve yollar olarak sınıflandırılmıştır (Giritlioğlu, 1991). Bu etmenler, yerleşmelerin gelişiminde önemli rol üstlenmiş ve o yerleşimin karakterinin oluşmasına etki etmiştir (Kabaoğlu, 2012).

Kentsel mekânın şekillenmesi, Şekil 1’deki gibi fiziksel çevre ve sosyo-kültürel faktörler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fiziksel çevre faktörlerinde, iklim ve topografik koşulların farklılığı sebebi ile yapının oluşması sürecinde malzeme ve yapı teknolojisinde değişiklikler oluşmaktadır. Sosyo-kültürel faktörlere baktığımızda ise, kültür çevre ile bağlantı halindedir. Yaşamın olduğu alanlarda kültürel görünüm vardır ve bu görünüm kendi kültürünü yansıtır. Toplumlar günümüzden geleceğe kendi değerlerini, örf ve adetlerini aktarmaya çalışırlar. Mimari de geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe aktarılan değerlerdendir. Toplumların yaşayış biçimlerini, inançlarını, kültürlerini, değer yargılarını geçmişten bugüne taşıyan bir olgu olmuştur. 20. yüzyılda ağırlık kazanmış bir düşünceye göre de insan davranışı ve kültür oluşumu fiziki çevre tarafından belirlenir, fiziki çevredeki değişimler ise insan davranışı üzerinde büyük değişimlere sebep olur (Gür, 1996).

Şekil 1.

Mekânı oluşturan faktörler



Kaynak (Gür, 1996)

Nermi Uygur'a göre kültür; doğanın insanlaştırmaya yönelik süreç ve verim olarak tanımlanmıştır. Uygur'a göre kültür; "İnsanın kendini evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. İnsanın ne tür bir yaşama biçimi ne tür bir eylem kalıbı benimsediği kültürdür". Uygur'un bu tanımlamaları, kültürün biçim olarak mekânda karşımıza çıktığını vurgulamaktadır (Uygur, 1996). İki farklı kültüre ait toplumun aynı mekâna verdiği etki alanının fiziksel çevre etkilerinden yola çıkarak sosyal etkilerinin var olduğunun kanıtıdır. İnsan fiziksel çevreyi kendi kültür yapısına göre değiştirmektedir (Kabaoğlu, 2012). Bu kavramsal benzerlikle kentsel mekânın süreci Şekil 2'deki gibi özetlenebilir.

Şekil 2.

Kentsel mekânın kullanıcısı ile oluşma süreci

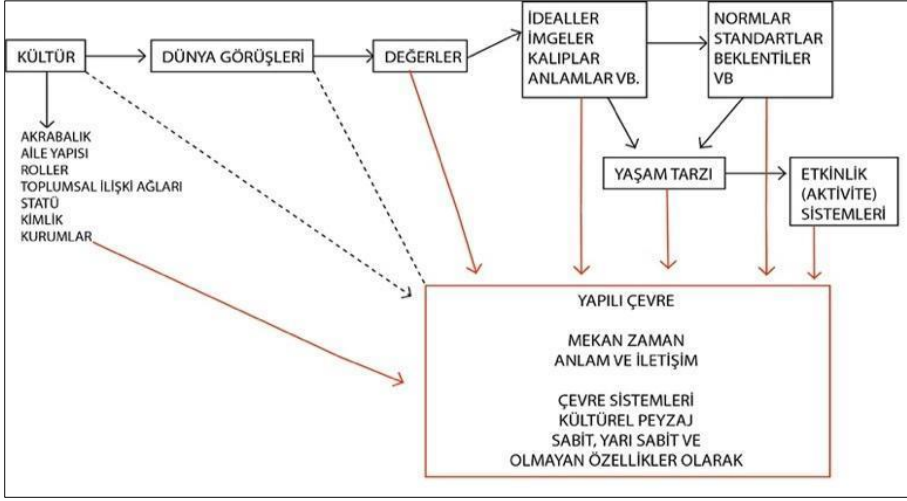


Kaynak (F. Yalçın)

UNESCO kültürü bireylerin sahip olduğu tarihsel bilinç olarak özetlemiştir (Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 2023). Kültür, sosyal yapının sembolik doğaya yansımış hali olarak değerlendirilir (Yalçın, 2012). İnsan kendini çevreleyen boşluğun içinde kendi mekanını tanımlamak ister. Sınırlanmamış boşluk insana kargaşa getirir, bu kargaşadan ayrılıp sistematik olmak, insanın yaşadığı alana ait olmasını sağlar. Kültürün yapılı çevre ile ilişkisini Şekil 3'te Rapoport bu bağlamda ifade etmiştir.

Şekil 3.

Kültürün yapı çevre ile ilişkisi



Kaynak (Rapoport, 2002)

Kentsel mekânda bireyin sosyal yaşamı farklı şekillerde gözükmektedir. Bireyin çizgisi, kamusal mekanlarda, örneğin kapı önü olan sokak kotu gibi, kendi kültürüne göre biçimlendirerek kamusal alanı özel alana dönüştürmektedir. Kentsel mekânda, mekânlaşma ihtiyacı sosyal çevrenin değişmesiyle birlikte yapıya ve yapı dışında bulunan mekanlara yansır. Bu çalışmada, farklı coğrafyalardaki kentsel mekanların, mekânlaşma tavrını üst ölçekten alt ölçeğe doğru belirlemek amacıyla İstanbul Fatih-Kadırga Bölgesi ve Oxford kentindeki yerel konutlar seçilmiştir.

1. İstanbul-Kadırga Semt ve Mekânlaşma (Mekan Oluşturma) Öyküsü

İstanbul'daki Kadırga semti, Fatih'te eski kent surlarının kenarında yer alan, kıyıya paralel konumlanmış, Fatih ilçesinde küçük bir mahalledir. Şekil 4'te ifade edildiği gibi Bizans İmparatorluğu döneminde limanı olan mahalle, Osmanlı döneminde limanın Haliç kıyısına taşınması sebebiyle liman olma özelliğini kaybetmiştir (Yalçın, 2012).

Şekil 4. Roma Dönemi Tarihi Yarımada Kadirga Semtini



Kaynak (Braun and Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum Volume I*, 51)

İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesinin ardından Kontaskalion Limanı'nın adı Kadirga Limanı olarak değiştirilmiştir. Şekil 5'te gözükeceği üzere Kadirga Limanı, Osmanlı Dönemi'nde tersane olarak kullanılmıştır ve limanın çevresine de Kadirga adı verilmiştir. Kontaskalion Limanı'nın Osmanlı Dönemi'ne kadar kullanılan tek liman olduğu bilinmektedir (Çelik & Pilehvarian, 2021). Kadirga'da bulunan liman bugün kalıntıları görülmeyen, Bizans'ın en eski limanıdır. Bukeleon Sarayı'na (İmparatorluk Sarayı) yakın olan liman bölgenin önemli bir merkez olduğunun göstergesidir (Yalçın, 2012).

Şekil 5. 16. yüzyıl İstanbul haritası kentin Fatih tarafından alındığı dönem, Kadirga Semtini

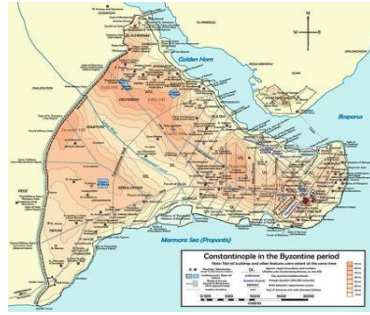


Kaynak (Sebastian Munster, 1544) (Türk Tarih Kurumu, 2023)

Bizans döneminde kentsel mekânın oluşumunda önemli etkenlerden biri dini yapılardır. Bizans döneminde Hristiyanlığın resmi olarak imparatorluk tarafından kabul edilmesiyle 527-565 tarihleri arasında yapılan Küçük Ayasofya Cami'nin Kadırğa semtinde bulunması önemli sosyo-kültürel etmenlerden olmuştur (Köseoğlu, 1997). Şekil 6'da büyük ölçekte gördüğümüz Küçük Ayasofya Cami, Bizans döneminde Aziz Sergios ve Bakhos olarak adlandırırıldı ve kilise olarak kullanılmaktaydı. Bu kilise ayrıca Bizans'ın imparatorluk döneminde İstanbul'daki hac noktası olarak kullanılan yapılardan olarak tarihe geçmiştir. Kilisenin hac merkezi olarak kullanılması semtin dini olarak önemli bir merkez olduğunun göstergesi de olmuştur (Yalçın, 2012) (Şekil 7).

Şekil 6. Bizans dönemi Aziz Sergios ve Bakhos Kilisesi

Şekil 7. Bizans Dönemi İstanbul Haritası çevresi (Küçük Ayasofya)



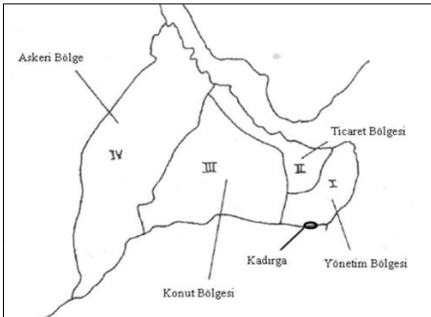
Kaynak Anonim (<https://vividmaps.com/constantinople/>)
(<https://vividmaps.com/constantinople/>)

Kaynak Anonim

Dini açıdan önemli olmasının yanı sıra Bizans Dönemi'nde bölgenin siyasi açıdan da önemli olduğunu bilinmektedir. Semtin sosyo-kültürel anlamda mekânlaşması Bizans Dönemi'nde semtin siyasi ve dini merkez olmasıyla birlikte daha çok katmanlaşmıştır. Bölgedeki sosyal yapının o dönemlerde Şekil 8'de ki haritada gözüktüğü gibi şekillendiği görülmektedir. Saray için önemli olan liman ve yönetim-ticaret merkezin, ayrıca bölgenin dini bir merkez konumunda olması ile Bizans dönemindeki yerleşik halkın sosyo-kültürel durumunu ortaya çıkmaktadır (Yalçın, 2012).

Şekil 8. Bizans Dönemi Kadırğa Yönetim Bölgesi.

Şekil 9. 5-18 yüzyıllar Kadırğa Bölgesi



Kaynak (Ortaylı, 2007)

"Kadırğa" kelimesi Osmanlı'da küçükü büyüklü gemilere verilen isimdir. Liman bu

dönemde tersane işlevi görmüş, İstanbul'un dinlenme alanlarından biri olmuştur (Yalçın, 2012). Haliç kıyısının denizcilikte öneminin artması ve tersanenin Kasımpaşa'da yer almaya başlamasıyla birlikte işlevini kaybetmiş ve bulunduğu alan doldurulmuştur (Yalçın, 2012). Kadirga semti o dönemlerde üst sınıf kişiler tarafından ikamet etmek için tercih ediliyordu. Bu tercih nedeninin, Sokullu Mehmet Paşa Sarayının Kadirga Semti'ne yapılmış olması idi. Kadirga Limanı'nın kapatılması ile de bu sosyal değişimin yaşandığı düşünülmektedir. Semtin 5. ve 18. yüzyıllar arasındaki durumunu ifade eden Şekil 9'daki haritada bölgenin yönetim ile ticari merkeze dönüştüğü de ayrıca görülmektedir.

Ayrıca 1724-1787 yılları arasında yapıldığı düşünülen sarayın tanınır kişilerinden II. Selim'in Kızı için yapılan saray yapısının Kadirga'da olduğu bilinmektedir. Günümüzde de varlığını sürdüren Şekil 10'daki Esmâ Sultan Çeşmesi ve namazgahı bölgenin yönetim konusunda önemli bir alan olduğunu kanıtlar niteliktedir. Şekil 11'de görüntülenen Kadirga Hamamının da bu dönemlerde yapıldığı bilinmektedir (Yalçın, 2012).

Şekil 10. Esmâ Sultan Çeşmesi ve Namazgahı (1937)

Şekil 11. Kadirga Hamamı



Kaynak (Anonim)



Fetih sonrası dönemlerde (16.yüzyıl) Fatih Sultan Mehmet tarafından semte azınlıklar getirilmiş ve onların da bu bölge etrafında yapılar inşa ettiklerini görebiliriz. Fatih Sultan Mehmet'in veziriazamı olan Gedik Ahmet Paşa'nın adının alındığı Gedikpaşa Caddesi'ndeki 16 yy. yapımlı olan Şekil 12'de tanımlanan kiliselerden de azınlıkların bu dönemde semtte yaşadığını kanıtlar görülebilmektedir. 17 ve 19. Yüzyılda üç yangın geçirmesiyle onarılan Aya Kiryaki Rum Ortodoks kilisesi en son 1894 depreminde yıkılmış ve Mimar Periklifio Tiadis'in projesi ile kilise onarılarak 1901 yılında ibadete yeniden açılmıştır.

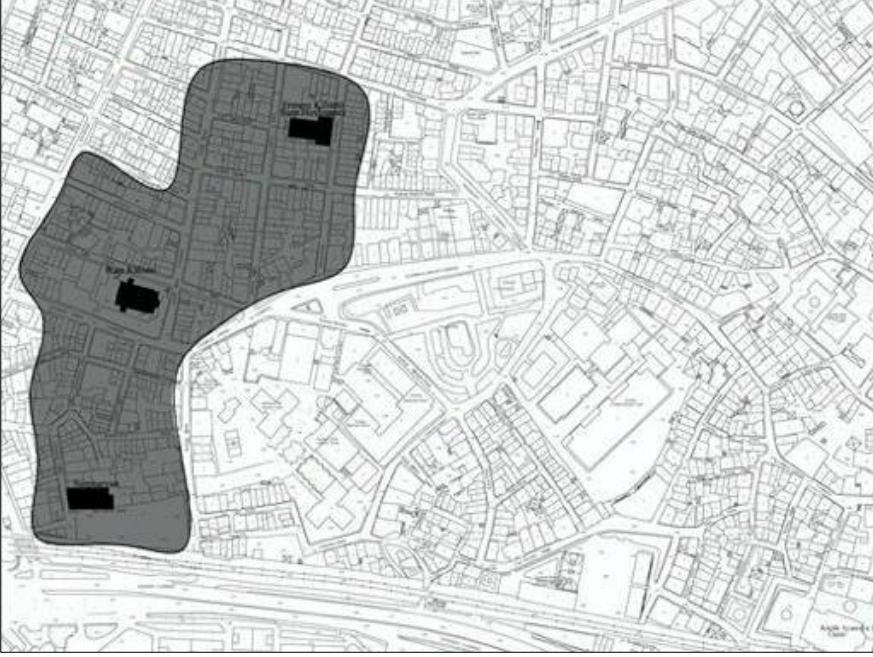
Şekil 12.**Aya Kiryaki Rum Ortodoks Kilisesi**

Kaynak (Erol Şaşmaz)

Semtın sosyal yapısı Ortaylı'nın (2007) Őu sözleri ile ortaya konmaktadır; "19. Yy 'da mahalleler toplumsal sınıf ayırımına göre değil, etnik kökenlere göre Őekilleniyordu. Hıristiyan ve Yahudi mahallerinde değişen tek Őey, mescidin yerini kilise veya sinagogun almasıydı. Zenginler ve fakirler aynı sokakta yaŐıyordu. Mahalle veya semtler de etnik köken ayırımından ziyade sınıfsal ayırımın belirleyici olmaya baŐlaması 20. Yüzyıl baŐlarına rastlamaktadır..." (Ortaylı, 2007). Kadırğa semtinde kiliselerin inşası ile azınlık nüfusun, Şekil 13'teki haritada da görüleceği gibi kiliselerin çevresinde konumlandığı görülmektedir.

Şekil 13.

Azınlıkların yoğunlaştığı alan (16.yy. ve 20.yy. arası)



Kaynak (Yalçın, 2012)

1850'li yıllarda Osmanlı döneminde tarıma önem verilmekteydi. 1850'lerden sonra ise sanayileşmeye dayalı sınıf ayrımlarının mekanlarda yansımaları görülmeye başlanmıştır ve böylece sanayide çalışmak üzere gelen işçi sınıfından bireylerin kentte yaşamaya başlamasıyla beraber fiziki mekânlarda da farklılıklar gözlenmeye başlanmıştır (Uğurlu, vd., 2010). Sanayileşme ile gelen otomobil kullanımı semtte mekânsal değişimi beraberinde getirmiştir. Yapılarda çokça kullanılan ahşap malzeme sonucu sık sık çıkan yangınlar ile sokakların büyütülmesi söz konusu olmuş ve bu sayede III. Selim dönemiyle birlikte farklı yıllarda İstanbul sokaklarında değişiklikler yapılmıştır. Yerleşik halk bölgede liman varken ve aktif olarak kullanılırken, sosyal hayatında çamaşır yıkamak gibi eylemleri bölgelerine yakın olan kıyılarda yaparlardı. Lakin geçmişe ait alışkanlıkların teknoloji ile son bulması ile, Şekil 14'te de görüleceği üzere semtin deniz ile olan ilişkisi kopmuş olup, günümüzde sadece bir alt geçit ile sağlanmaktadır (Yalçın, 2012).

Şekil 14.

Günümüz Kadirga-deniz ilişkisi



Kaynak (Anonim)

19. yüzyıl içerisinde çıkan savaşlar sebebiyle tren hattı için demir yolu yapılması kararı alınmış ve Kadirga Limanı'nın doldurulması sonucu semtin denizle olan ilişkisi kesilmiştir (Yalçın, 2012). 1870 senesinde söz konusu demir yolu hattın ilk bölümü olarak, Yedikule-Küçükçekmece bölümünün başlangıcı ile yapılmaya başlanan Şekil 15'teki haritadaki Rumeli demir yolu, Avrupa ülkeleri ile de bütünleşmeyi sağlayacağı düşünülmüş yapılmaya başlanmıştır. Önemli Balkan kentlerinin birbirine ulaşımını kolay hale getirecek bir demir yolu, bu bölgelerdeki huzursuzlukları gidereceği gibi, imparatorluk için de önemli bir ticari, siyasi ve askeri avantaj sağlayacaktı (Sarıaslan, 2023).

Şekil 15.

Rumeli Demir Yolu



Kaynak (Özer & Usta, 2023)

Yabancı uyruklu bireyler semtte varlığını sürdürdüğü gibi kıyı şeridinde de yerleşmişlerdir. Ancak ülkede bulunan siyasal problemler azınlıkların semttten göç etmesine sebebiyet vermiştir. Böylece değişen nüfus yapısı kentte mülkiyet sorununa sebep olmuştur. Bu sorun yapıların tahribatını sağlamıştır. Semtte bulunan bazı sokaklarda 1990 yılından itibaren ülkenin doğusundan gelen göçle, işçi sınıfı nüfusun barındığı mekân haline gelmiştir. Evlerinin önünde oturan kadınlar gündelik hayatta semtte karşılaşılabileceğimiz manzaralardandır. Kadırğa Senti'nde kamusal mekânın birey tarafından işgal edilerek, mekâna yeni anlamlar kazandırmaktadır böylece sosyal çevre Şekil 16 ve 17'de görüleceği üzere kendi sokakları içerisinde gelişmektedir.

Şekil 16 ve 17.

Kadırğa semtinden sokak görüntüleri

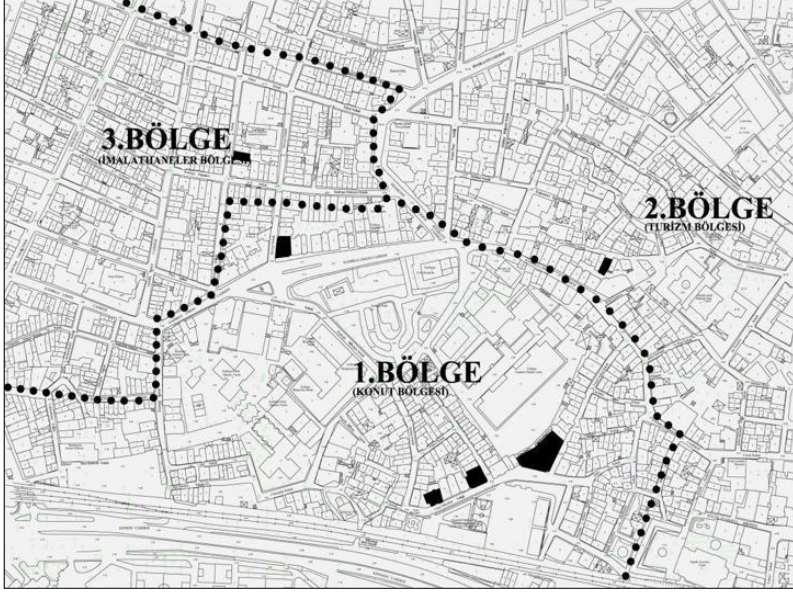


Kaynak (Fotoğraf: D. Ferhan Yalçın)

Sosyal oluşumun izlerine göre genişleyen semtin, Şekil 18'deki haritada görüleceği gibi üç bölge olarak tanımlanan alan şeklinde gelişmiştir (Yalçın, Mekân oluşumunda sosyo-kültürel yapının etkisi; Kadırğa semti örneğinde incelenmesi, 2012). Günümüzde semtte eskiden konut olarak tanımlanan yapılar şimdilerde imalathanelere dönüşen yapılar haline gelmiştir. İmalathaneye dönüşen semtte yoksulluğun yaratmış olduğu bakımsızlık ve tahribat Şekil 19'deki görülmektedir.

Şekil 18.

Kadırğa sosyal ayrışma izleri



Kaynak (Yalçın, 2012)

Şekil 19.

Semtte bulunan sokaktan bakımsızlık ve tahribat görüntüleri



Kaynak (Fotoğraf: D. Ferhan Yalçın)

Semtte var olan farklı ekonomik şartlarla günümüzde mekânın dönüşümüne hız veren otel-pansiyon gibi günlük konaklama yapıları çevresinden kendisini ayırmaktadır. Kentlerde bulunan farklı sınıf gruplarının varlığı Kadirga gibi kentin küçük semtlerinde de kendisini hissettirmektedir. Semtin fiziksel dokusu Seda Nur Akbolat'ın da Şekil 20'de gösterdiği gibi egemenlik, mahremiyet, ekonomik etkiler, sosyal statü, göç ve dini inançlar gibi öğelere yansıtılarak kendisini göstermektedir.

Şekil 20. Sosyo-Kültürel Kent ve Kentsel-Mimaride gözlemlenebilen etkiler

Sosyo-Kültürel Etkiler Kent, Kentsel-Mimarî Arayüz	Mülkiyet- Egemenlik ve "kendileme"	Mahremiyet	Ekonomik Etkiler	Sosyal Statü	Göç	Dini İnançlar
Sokak-Mahalle Dokusu	●	●	●		●	
Peyzaj Ögesi	●	●		●	●	
Yapı Formu, Cephe Etkileri (Fasadlar)	●	●	●	●		●
Sokak İşlevi	●	●	●	●	●	●

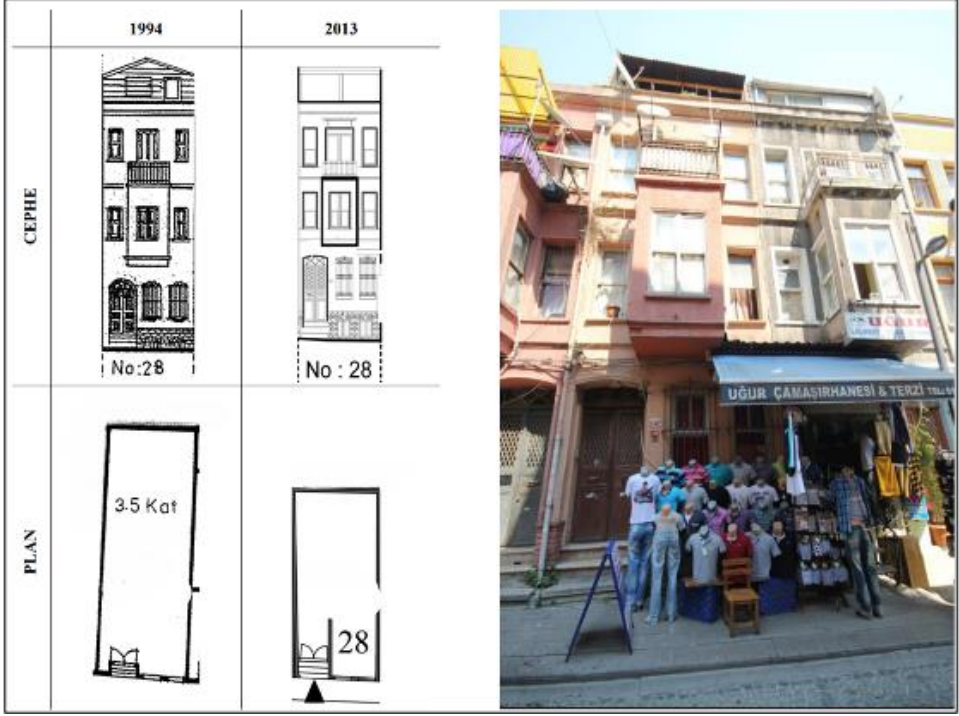
Kaynak (Seda Nur Akbolat)

1.1. İstanbul – Kadirga Ev Plan Tipi Örnekleri

1994 ve 2013 yıllarında restorasyondan geçmiş giriş üstü üç katlı inşa edilmiş olan Şekil 21'de ki Kadirga evi örneği 1'de giriş kapısı solda olup, birkaç basamakla ufak bir hole girilmektedir. Giriş kat altı ufak bir kiler olarak bodrum bölümü bulunmaktadır. Üst katlar yatma mekanları olarak düzenlenmiştir. İlerleyen senelerde giriş üstünde olan katta sokağa çıkma olarak uzanan ticari mekânsal oluşum görülmüştür. Yapının ilk yapıldığı andan bu yana bölgede gelişen ticarethane oluşumları ile alt katlar (gerekirse üst katlarda dahil olmak üzere) ticaret alanlarına ayrılmış bulunmaktadır. Yapının en üst kat olan çatı kısmında da farklılaşmalar ve ev halkı nüfusunun artışı ve mekânın kullanımına yönelik ek kat oluşumu da gözlemlenmeye başlanmıştır.

Şekil 21.

Kadırga Evi Örneği 1 Kat planı, Ön cephe çizimler ve görünüşü

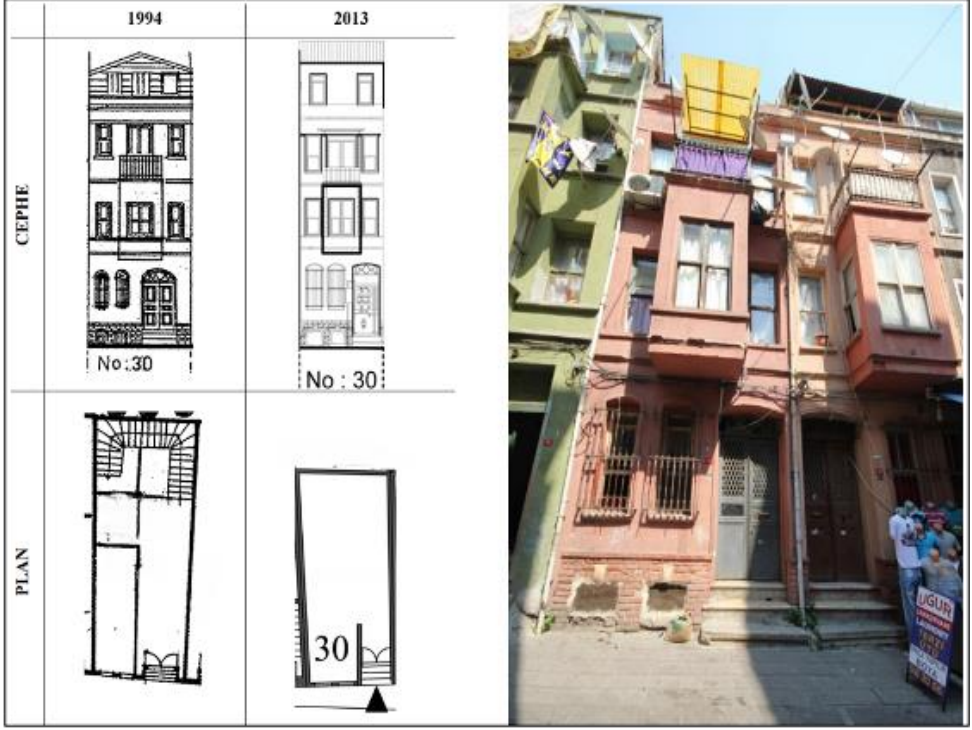


Kaynak (Yalçın, Mekân oluşumunda sosyo-kültürel yapının etkisi; Kadırga semti örneğinde incelenmesi, 2012)

1994 ve 2013 yıllarında restorasyondan geçmiş giriş üstü üç katlı inşa edilmiş olan Şekil 22'de ki Kadırga evi örneği 2'de giriş kapısı sağda olup, birkaç basamakla uzun bir hole girilmektedir. Uzun hol sonu döner tek kollu bir merdivenle üst katlara çıkmıştır. 1994 yılında hol yanında bir bölme ile ufak bir oda düzenlenmesine rağmen ilerleyen senelerde yaşamın değişmesi ile ara bölme kalkmıştır. Üst katlar yatma mekanları olarak düzenlenmiştir. Giriş kat altı ufak bir kiler olarak bodrum bölümü bulunmaktadır. Yapının en üst kat olan çatı kısmında da farklılaşmalar gözlemlenmeye başlanmıştır.

Şekil 22.

Kadırga Evi Örneği 2 Kat planı, Ön cephe çizimler ve görünüşü

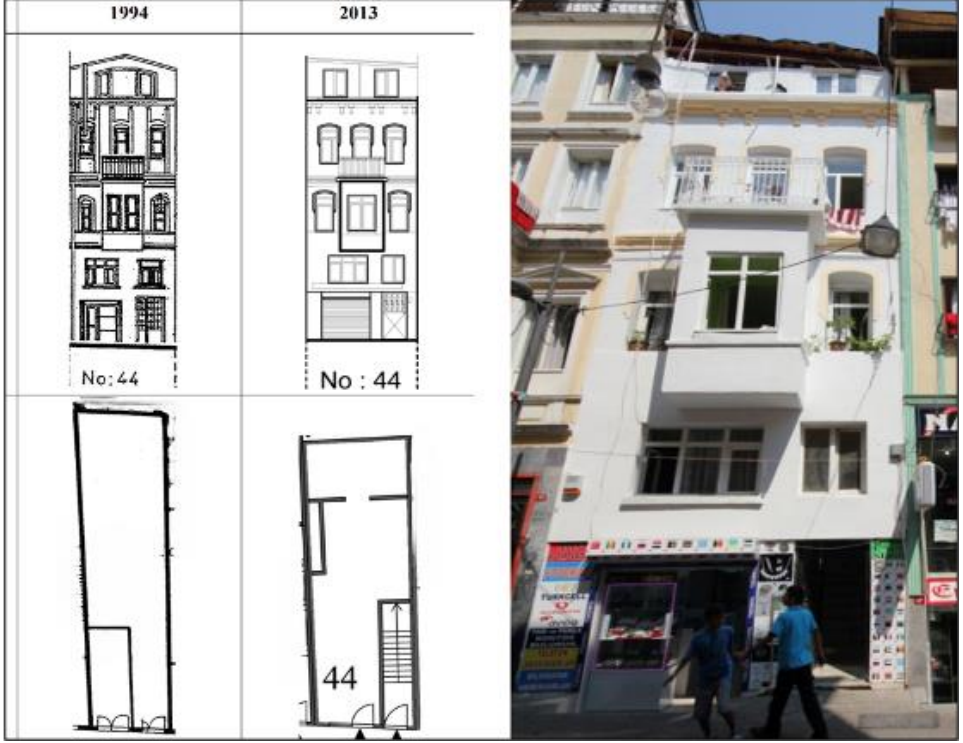


Kaynak (Yalçın, Mekân oluşumunda sosyo-kültürel yapının etkisi; Kadırga semti örneğinde incelenmesi, 2012)

1994 ve 2013 yıllarında restorasyondan geçmiş giriş üstü dört katlı inşa edilmiş olan Şekil 23'te ki Kadırga evi örneği 3'te giriş kapısı sağda olup, basamaksız direkt kapı ile uzun bir hole girilmektedir. 1994 yılında hol yanında bir bölme ile ufak bir oda düzenlenmesine rağmen ilerleyen senelerde yaşamın değişmesi ile ev mekânı ev ve ticaret mekânı olarak gelişmiştir. 2013 yılında yapılan düzenleme ile eve giriş aynı kapıdan olmasına rağmen alt kat kullanımı iptal edilerek, uzun tek kollu merdiven ile üst kata çıkılarak ev mekânı şekillenmiştir. Alt kat ise girişten kendi kapısı olacak şekilde komple ticarethane olarak kullanılmıştır. Bu örnekte bodrum kat kullanımı yoktur. İkinci katta sokağa çıkma olarak uzanan mekânsal oluşum görülmüştür.

Şekil 23.

Kadırga Evi Örneği 3 Kat planı, Ön cephe çizimler ve görünüşü



Kaynak (Yalçın, Mekan oluşumunda sosyo-kültürel yapının etkisi; Kadırga semti örneğinde incelenmesi, 2012)

2. Oxford Kenti ve Mekânlaşma (Mekân oluşturma) Öyküsü

Güneybatı İngiltere’de 9. yüzyıl’ da yaşamış olan Sakson Kralı Büyük Alfred krallığının altında Burg adı altında kendi içlerine kapalı kasabalardan oluşan bölgeler oluşturmuştur. Bunlardan biri de Oxford olmuştur. Sakson Oxford’un içinde oluşan ticaret mekânı olarak kabul edilen Pazar mekanının sayesinde kısa sürede gelişen bir kasaba haline gelmiştir. Oxford 10. yüzyılda dört madeni para üreticisi olan bir darphaneye sahip olmuş ve ardından 11. yüzyılda kasaba konumunu ifade eden Şekil 24’te ki gibi bir kale inşası ile tam bir kasaba haline gelmiştir (Lambert, 2021).

Şekil 24. Ralph Agas'ın 1578 tarihli Oxford'un en eski haritasında ayrıntılı bir şekilde gravür



Kaynak (Wikiwand 2023)

Danimarkalılar Oxford'u 11. yüzyılda yakmıştır. Bu dönemde çıkan yangınların başlıca sebepleri, kereste ve saz kullanımının yapı inşaat malzemesi olarak kullanılması, yeterli bacaların olmaması ve uygun olmayan binalarda mısır ve saman stoklarının yapılmasıdır. Ancak, Oxford kısa süre sonra yeniden inşa edilmiştir (Porter).

Norman Fethi sırasında, Oxford'da yaklaşık 1000 ev olduğu söylenmektedir bu da muhtemelen yaklaşık 5000 nüfusa sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu da zamanın standartlarına göre Oxford'u büyük ve önemli bir şehir haline getirmiştir (Lambert, 2021).

1167 yılında II. Henry'nin, Thomas Becket ile tartışması sonrası, İngiliz öğrencilerin Paris Üniversitesi'ne gitmesini yasaklaması üzerine Oxford'da üniversite gelişmeye başlamıştır (University of Oxford, 2023). 12. ve 13. yüzyıllarda Oxford bir üretim şehri olarak anılmış, kumaş ve deri üzerine üretim yapılmaya başlanmıştır. Kasabada çok sayıda tabakçı ve kunduracı gibi deri işçileri vardı bu da bizlere yerel kullanıcılar olduğu kadar işçi sınıfının olduğunu göstermektedir. Oxford kentinde 14. ve 15. yüzyıllarda üniversitenin öneminin artması ve öğrencilerin geleneklerine bağlı hale gelmesiyle birlikte kentte eğitim doğru oranda artmaya başlamıştır. Eğitimin artmasıyla birlikte kentte öğrencilerin ihtiyaçlarına paralel olarak biracılar, kasaplar, fırıncılar, terziler, kunduracılar, bakırcılar, marangozlar ve demirciler ortaya çıkmaya başlamıştır. İngiltere'deki ilk kahvehane 1651 yılında Oxford'da açılmıştır. Kahve o zamanlar yeni bir içecektir ama kısa sürede popüler olmuştur. Orta sınıf ve üst sınıf erkeklerin buluşabileceği, bir şeyler içebileceği, gazete okuyabileceği ve sohbet edebileceği birçok kahvehane açılmıştır ve böylece iki farklı sınıfa ait bireylerin sosyalleştiği alanlar ortaya çıkmıştır (Şekil 25) (Lambert, 2021).

Şekil 25.

Myles Birket Foster'dan 1899 tarihli Oxford'un High Caddesi Suluboya Çalışması

*Kaynak (wikimedia 2023)*

Oxford sokaklarına 1819'dan itibaren gazlı sokak aydınlatması gelmiştir. Kentin önemli hastanesi olan Warneford hastanesi 1826'da inşa edilmiştir. Bunu 1847'de Littlemore hastanesi izlemiştir. Kentin fazla nüfusunun ihtiyaçları doğrultusunda sağlık kurumlarının da sayısı artmaya başlamıştır. 1820'lerde ve 1830'larda Summerstown'da işçi sınıfı evleri inşa edilmiştir. 1850'den sonra ise Oxford'un kuzeyindeki Park Town'da Şekil 26'daki orta sınıf konutlar inşa edilmeye başlanmıştır. Nüfusta sınıf farklarının oluşması farklı ev tiplerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. 1870'lerde ise Northam Malikanesi'nde evler inşa edilmiştir ve Oxford 1889'da bir kente dönüşmüştür (Lambert, 2021). Böylece konut yapılarında sınıf farkları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Şekil 26.

Park Town, Oxford

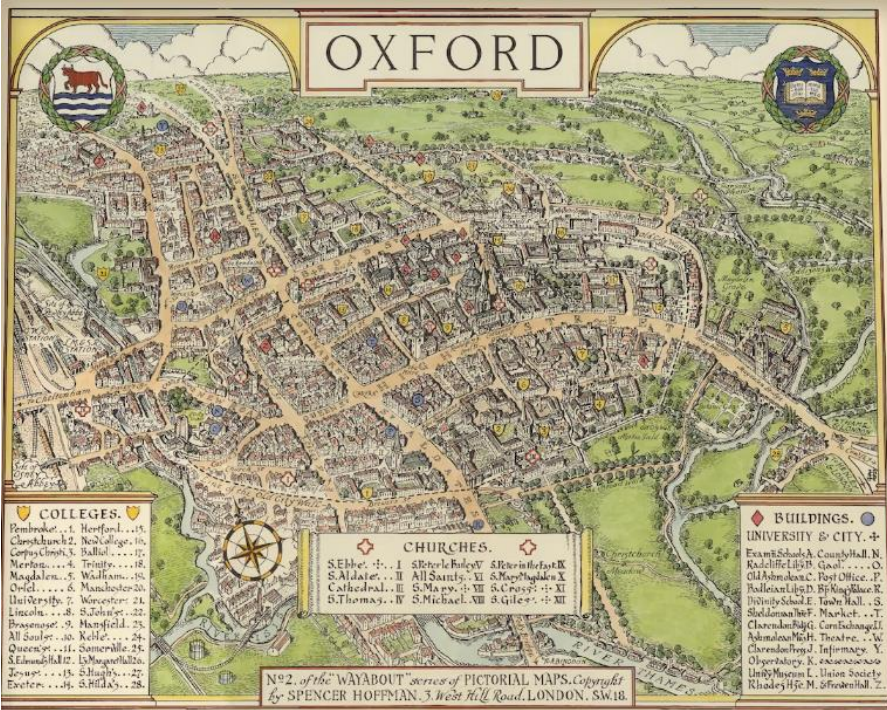
*Kaynak (Jonathan Bowen)*

19. yüzyılın sonlarında, Oxford'da endüstri gelişmeye başlamış ve bir marmelat yapımı fabrikası kurulmuştur. Akabinde yayıncılık ve demir dökümhanesi endüstrileri de gelişmeye başlamıştır. Oxford, zamanla bir üretim merkezi olmasının yanı sıra, üniversite ve eğitim için üreten bir zanaatkarlar şehri olarak da kalmıştır.

Oxford'un kuzey doğusunda bulunan Woodstock Yolu çevresinde 1920'li yıllarda özel evler inşa edilmiştir. 1929'da Şekil 27'deki haritada görüleceği üzere şehrin sınırları Summertown, Wolvercote, Headington, Cowley ve Iffley'i kapsayacak şekilde genişlemiştir. Kent 1930 sonrası hızlıca gelişerek Oxford havaalanı hizmete açılmış. Yapılar zamanla gelişen sosyal değişimle beraber kullanıcıların ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenmeye de başlayarak Şekil 28 ve 29'deki gibi kent silüetine katkılar yapmaya başlamıştır.

Şekil 27.

1929 Oxford harita gravürü



Kaynak (Spencer Hoffman)

1970 sonlarında ticari merkezlerin artması ile ilk alışveriş merkezi Westgate Oxford'da açılmış ve 1974'te buraya çok katlı bir otopark inşa edilmiştir. Queen Street ise 1970 yılında yayalaştırılmıştır (Lambert, 2021).

Şekil 28.

1916'da Headington -Oxford 45. Londra Yolu üzeri konaklama için yapılmış Sıra evler



Kaynak (Headington 2023)

Şekil 29.

1930'ların ortası Headington -Oxford 45. Londra Yolu üzeri sıra evlerin konaklama için yapılmış Sıra evlerin giriş katlarının sosyal dönüşümle beraber ticarethaneye dönüşmesi



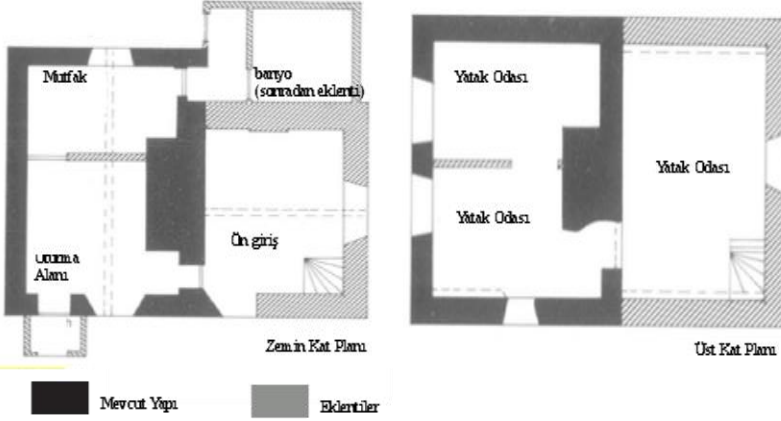
Kaynak (Headington 2023)

2.1. Oxford Kenti Çalışan Sınıfı Ev Tipi Örnekleri

1824 yılında inşa edilmiş Şekil 30'da ki iki katlı Çalışan işçi sınıfı evi örneği 1'de giriş holü ile oturma ve mutfak alanına geçişler sağlanmış, banyo ve tuvalet bölümüne ise mutfak alanından sirkülasyon verilmiştir. Giriş holünden ulaştığımız ikinci katta ise 3 adet yatak odası bulunmaktadır.

Şekil 30.

Çalışan İşçi Sınıfı Evi Örneği 1

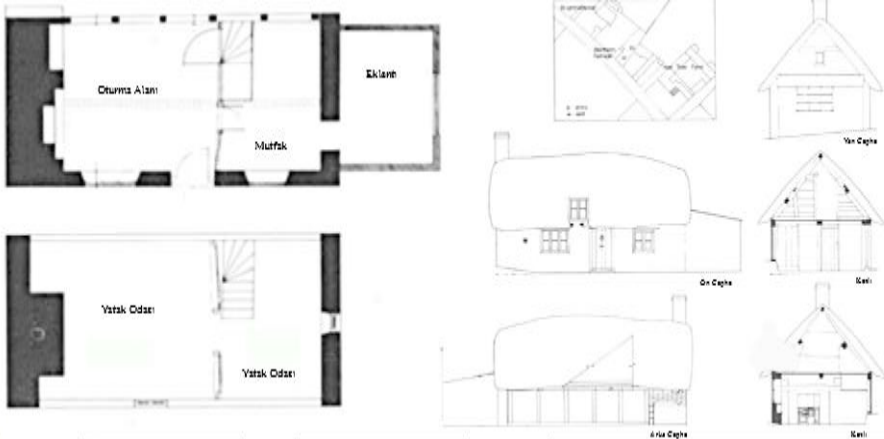


Kaynak (Paine 2023)

Brighthampton 1704 yılında inşa edilmiş Şekil 31'de ki Çalışan İşçi sınıfı evi örneği 2'de ise yapı iki katlı, iki hücrelidir. Ön ve yan duvarları kireçtaşı olup, arka duvar üzerine ahşap karkas olup, üzeri kalas dolguludur. Zemin kat, şömineli bir oturma odası ve bir mutfak alanından oluşmaktadır. Oturma odasından çatı katına çıkan merdivenler ile iki bölüme ayrılmış yatma alanına ulaşılır. Bu alanları üçgen alından çıkan evin ön ve arka tarafındaki küçük birer çatı penceresi ile aydınlatılır.

Şekil 31.

Çalışan İşçi Sınıfı Evi Örneği 2



Kaynak (Paine 2023)

Şekil 32'de ki Çalışan İşçi sınıfı evi örneği 3'te konut, tuğladan yapılmış ve sazdan bir çatı ile örtülmüş tek hücreli bir yapıdır. Kapı ve pencere pervazları ahşaptır. Kulübenin önünde birkaç metre karelik çiçek bahçesi ve yolun diğer tarafında bir ahır vardır. Ön kapı küçük bir koridora açılmaktadır. Buradan sağdaki bir kapı, bir pencereyle aydınlatılan oturma odasına açılmaktadır. Oturma odasının arka duvarlarında geniş bir şömine bulunmaktadır.

Şekil 32.

Çalışan İşçi Sınıfı Evi Örneği 3



Kaynak (Paine 2023)

2.2. Oxford Kenti Üst Sınıf Ev Tipi: Ardington Evi

Oxford kentine ait bir üst sınıf ev olan Şekil 33'te ki Ardington Evi, mimar ve duvar ustası Thomas Strong tarafından tasarlanmıştır ve 1719 ile 1721 yılları arasında inşa edilmiştir. (Ardingtonhouse, 2023). Evin en dikkate değer Şekil 34'teki tarihi özelliklerinden biri, iki kol merdiven olarak başlayan ve daha sonra tek bir merdiven koluna dönüşen nadir imparatorluk merdivenidir.

Şekil 33.

Ardington Evi Dış Görüntüsü



Kaynak (Ardingtonhouse, 2023)

Şekil 34.

Ardington Evi İki kollu merdiveni

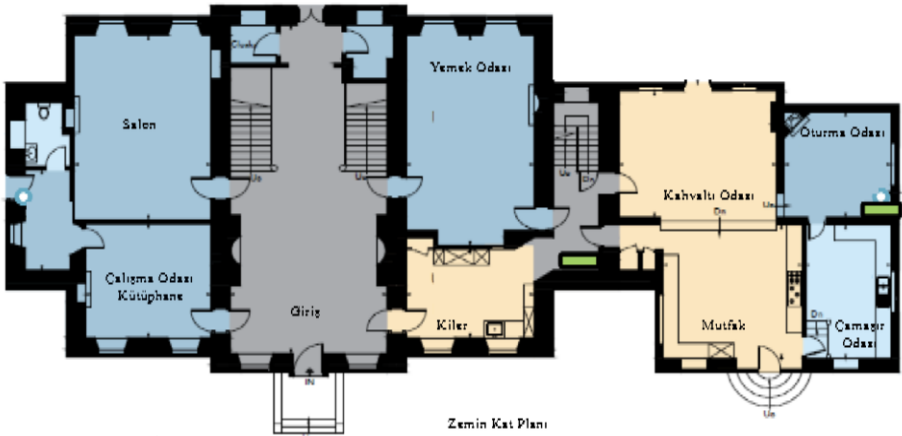


Kaynak (Ardingtonhouse, 2023)

Ev birkaç kez el değiştirmiş ve satın alan kullanıcının sosyal yaşantısına göre ev içerisinde birtakım eklentiler yapılarak Şekil 35'teki son plan durumuna gelmiştir. Napolyon savaşları sırasında 1833'te Ardington Evi İngiliz ordusundan Robert Vernon tarafından satın alınmıştır. 1861'de ise yine el değiştirmiş ve Lord Wantage'a geçmiştir (Ardingtonhouse, 2023).

Şekil 35.

Ardington Evi Planı



Kaynak (Ardingtonhouse, 2023)

Sonuç

Geçmişten günümüze başta işçi sınıfı olmak üzere birçok farklı sınıfın yaşam alanı olarak kullanılan İstanbul'daki Kadirga semti (Liman, din merkezi, Sokullu Mehmet Paşa Sarayı ve mensuplarının yaşam alanı, Fetih sonrası Rum ve Ermeni azınlıklarının yerleşkesi, Sanayi Devrimi sonrası üretim için gelen bireyler) benliğinde izlerini taşımaktadır. Dini yapı ve ekonomik düzene bağlı olarak gelişen Kadirga semti mekânlaşma (mekân oluşturma) sürecinde ilk başlarda ekonomik sınıf ayırımına bakmaksızın gelişme gösterirken 20. yüzyıl sonrasında işçi sınıfının mekân oluşturmada önemli bir faktör olduğu gözlemlenmiştir.

Oxford Kenti'nde ise kent oluşumu eğitim etrafında yoğunlaşsa da aynı Kadirga semti gibi Sanayi Devrimi ile üretim merkezi haline gelen kentte, işçi sınıfı evleri ve üst sınıf evleri olarak 2 tip sınıfsal ayrımın ortaya çıktığı görülmektedir. Oxford Kenti'nde ayrıca daha sonraları şekillenen Kadirga'dan farklı olarak üst sınıf evleri de bulunmaktadır.

Oxford Kenti ve İstanbul-Kadirga Semti'nde görüleceği üzere, mekanlar dönemin sosyal, siyasal, din ve ekonomi durumlarına göre değişmekte olup bu durumların değişkenliğine göre de insanların aile ve sosyal yaşantısının mekanlara nasıl yansıdığı görülmektedir. İstanbul'un fethinin ardından Kadirga'nın Ermeni ve Rum azınlıklarının yaşam alanı haline gelmesi ve sonrasında Kıbrıs olayları ile azınlıkların bölgeden ayrılması ve Sanayi devrimi sonrasında üretim için bölgeye gelenlerin buraya yerleşerek mekânı üretim merkezi olarak kullandığı gözlemlenmiştir. Aynı şekilde Oxford Kenti'nin de Sanayi Devrimi ile dönüşerek bir üretim merkezi olarak kullanılmasıyla beraber, kentte işçi ve üst sınıf ayrımının oluşmasına sebebiyet verdiği ve bunun sonucu olarak kullanılan mekanların zaman içerisinde dönüşerek değişimi gözlemlenmiştir. Bu sosyolojik ve ekonomik değişimler, söz konusu bölgelerdeki geleneksel konut yapılarının (özellikle zemin katlarının) üretim merkezine uygun olarak da şekillenerek, işçi ve üst sınıf gibi sınıf farkları ile yeniden yapılanmasına neden olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Anonim. (2023 Haziran 20). 123 London Road, Headington. Headington. http://www.headington.org.uk/history/shops/london_road_123.htm
- Ardington House. (2023, Ocak 7). Ardingtonhouse history. Ardingtonhouse. <https://www.ardingtonhouse.com/history/>
- Başkan, S. (2008). Geleneksel Doğu Karadeniz Evleri. *Erdem Dergisi*, 52, 41-90.
- Benedikt, M. L. (2018). Cityspace, Cyberspace, And The Spotiology of Information. *Journal of Virtual Worlds Research*, 1.
- Çelik, S., ve Pilehvarian, K. (2021). A Lost Ottoman Square in a Lost Harbour of İstanbul: Kontaskalion / Kadirga Harbour / Kadirga Square. *Art-Sanat Dergisi*, 16, 55-85.
- Doğan, H. (2016). *Ansiklopedik Yapı Sözlüğü*. Yem Yayınları.
- Ebersolt, J., & Thiers, A. (1913). *Les églises de Constantinople*. Paris: Ernest Leroux
- Erdönmez, E., & Çelik, F. (2016). Kentsel Mekanda Kamusal Alan İlişkileri. *TÜBA-KED Dergisi*, 14, 145-163.
- Giritlioğlu, C. (1991). *Şehrsel Mekan Öğeleri ve Tasarımı*. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Gür, Ş. Ö. (1996). *Mekan Örgütlenmesi*. Gür Yayıncılık.
- Hasol, D. (2022). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. YEM Yayın.
- Hoffman, S. (2023, Haziran 20). Oxford Map 1929. <https://www.etsy.com/listing/828631905/oxford-map-1929-charming-pictorial-map>
- Köseoğlu, S. (1997). *Türkiye'de Kent Kültürünün Evrimi* [Yüksek Lisans Tezi]. M.S.Ü.
- Kabaoğlu, P. (2012). *Kültür ve Kentsel Mekan Bağlamında Ada Yerleşmelerinin İncelenmesi: İstanbul Prens Adaları Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İ.T.Ü.
- Kuloğlu, N. (2014). Boşluğun Devinimi: Mimari Mekandan Kentsel Mekana. *International Journal of Architecture and Planning*, 2, 201-214.
- Lambert, T. (2021, Mart 14). A History of Oxford. Local Histories. <https://localhistories.org/a-history-of-oxford/>
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford:Wiley Blackwell, 68.
- Myles Birket Foster The High Oxford (2023 Haziran 20). Wikimedia içinde. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Myles_Birket_Foster_The_High_Oxford.jpg
- Ortaylı, İ. (2005). *İstanbul'dan Sayfalar*. İletişim yayınları.
- Ortaylı, İ. (2007). *Üç Kıtada Osmanlılar*. Timaş Yayınları.
- Özer, Ç. ve Usta, G. K. (2023, Ocak 7). Türkiye'de Demiryolu Mimarlığı. *Yapı Dergisi*. <https://yapidergisi.com/turkiyede-demiryolu-mimarligi/>

Oxford Castle, around 1250 (Tarih yok). Wikiwand içinde.
https://www.wikiwand.com/en/Oxford_Castle

Paine, C. (2023 Haziran 20). Working-class Housing in Oxfordshire. *Oxoniensia*, 188-222.

Porter, S. (tarih yok). The Oxford Fire of 1644. *Oxoniensia*, 289-300.

Pulgher, D. (1878). Le chiese bisantine di Constantinopoli. tipografia del Lloyd Austro-ungarico.

Sarıaslan, Ü. (2023, Ocak 7). İmparatorluğun serüvenine koşut bir serüven: Rumeli(Şark)Demiryolu.<https://kentvedemiryolu.com/imparatorlugun-seruvenine-kosut-bir-seruven-rumelisark-demiryolu/>

Türk Tarih Kurumu. (2023, Ocak 3). 16. yüzyılda yapılmış bu İstanbul haritası kentin Fatih tarafından alındığı dönemi yansıtıyor (Sebastian Munster, 1544).
<https://twitter.com/ttkgovtr/status/1148114699516612608>

Unesco Türkiye Milli Komisyonu. (2023, Ocak 3). Kültür.
<https://www.unesco.org.tr/Pages/156/13/K%C3%BClt%C3%BCr>

University of Oxford. (2023, Ocak 7). History. University of Oxford.
<https://www.ox.ac.uk/about/organisation/history>

Uygur, N. (1996). *Kültür Kuramı*. Yapı Kredi Yayınları.

Uğurlu, Ö., Pınarcıoğlu, N. S., Kanbak, A. ve Şiriner, M. (2010). *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyoloji Çalışmaları*. Örgün Yayınevi.

Yalçın, D. F. (2012). *Mekan Oluşumunda Sosyo-kültürel Yapının Etkisi; Kadirga Semtî Örneğinde İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. M.S.G.Ü.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır